

Asia: VN/32762/2025/

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi Kansaneläkelaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:n 1 momentin kumoamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Finlands svenska synförbund rf

Lausunto

Asia: VN/32762/2025/

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston asetukseksi Kansaneläkelaitoksesta annetun valtioneuvoston asetuksen 2 §:n 1 momentin kumoamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Synförbundet har redan utförligt kommenterat förordningsförslaget under föregående remissrunda. Synförbundet håller fast vid vad som framgår i sitt utlåtande till det förslaget. Det gäller i synnerhet problemen avseende jämlikhet och rättssäkerhet, proportionalitet samt förvaltningens legitimitet.

Synförbundet vill även uppmärksamma att det i förordningspromemorian inte ingår en viktig faktor i justitiekanslerns precisering till Social- och hälsovårdsministeriet. Även JK tycks ha noterat detta och passar på att påminna om bortfallet i samband med sitt utlåtande till detta utkast till förordningsändring:

"Kun eduskunnan perustuslakivaliokunta käsitteli kyseistä hallituksen esitystä ei nimen näkymiseen päätöksissä ollut tarvettakaan ottaa kantaa, koska päätöksen tekijän nimen näkymistä päätöksessä ei esitetty poistettavaksi. Professori Olli Mäenpää on perustuslakivaliokunnalle toimittamassaan asiantuntijalausunnossa todennut muun muassa: 'Perustelujen mukaan Kansaneläkelaitoksen antamassa päätöksessä olisi kuitenkin edelleen näkyvässä päätöksen tehneen henkilön nimi, kuten

tähänkin asti (s. 76). Tätä päätöksentekijää koskevaa tietoa voidaan hyvän hallinnon perusteisiin kuuluvan avoimuuden ja virkavastuun kannalta pitää olennaisena."

Med tanke på att justitieombudsmannen gav sitt avgörande 8.5.2025 EOAK/368/2025 ("Sittemmin sosiaali- ja terveystieteissä on valmistunut kuluva vuoden huhtikuussa lausuntokierrokselle lähetetty luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle laeiksi Kansaneläkelaitoksesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta") kan man fråga sig varför RP 81/2025 (om ändringen av 20 b § i FPA-lagen som nämns indirekt i JK:s precisering till SHM och direkt i JM:s utlåtande under förra remissrundan), daterat 4.9.2025, behandlades separat.

JK påminner också om riksdagens rätt till information och konstaterar därtill att JK delar justitieministeriets synpunkter från dess föregående utlåtande om principiella och horisontella aspekter och understryker de grundlagsrättsliga knypunkterna. Justitieministeriet diskuterade i det utlåtandet bland annat hur det är problematiskt att man så direkt ställer klienternas och handläggarnas rättigheter mot varandra — som om dessa intressen vore helt motstående och beaktandet av det ena sker på bekostnad av det andra. Den starka grundrättsliga kopplingen ingick även i JK:s precisering till SHM. Indirekt kan detta tolkas som en försiktig rekommendation om att förslaget borde ha förts till riksdagen, där en mer öppen, allmän och grundlig politisk diskussion hade kunnat föras om anonymiseringen av handläggarens namn i FPA:s beslut. Grundlagsutskottet hade samtidigt haft möjlighet att yttra sig om det.

Det hastiga tempot eftersträvades bland annat av FPA självt under föregående remissrunda: "Kela toivoo, että asetusmuutos saataisiin voimaan jo maaliskuun alusta. Toimeentulotukiudistuksen osalta on alentamisprosessien perusteella odotettavissa lisääntyviä häiriö- ja uhkatilanteita." Här påminner Synförbundet om vad Hali rf anförde under föregående remissrunda: att "julkisen viranomaisen itsensä voimakkaasti ajama sääntelymuutos itsensä suojaamiseksi on varsin voimakkaassa ristiriidassa näiden periaatteiden kanssa. Lisäksi ongelmallisena voidaan pitää sitä, että kyse on nyt nimenomaan Kelan päätöksiä – monissa muissa viranomaispäätöksissä allekirjoitus on pääasiassa edelleen käytössä."

Att skydda FPA:s handläggare är viktigt — men varför så bråttom? Att FPA kan sänka utkomststödets grunddel mer än tidigare torde knappast leda till ett märkbart större problem vad gäller antalet hot. Enligt förordningspromemorian och de aktuella utlåtandena från FPA och Kelan toimihenkilöt rf är hotbilden — åtminstone för tillfället — på en relativt låg nivå: "Kelassa kirjataan uhka- ja vaaratilanteet. Vuonna 2024 asiakkaan uhkaavaa käytöstä kirjattiin 603 kpl ja lisäksi asiakkaan toimihenkilöön kohdistamia uhkauksia 269 kpl. Vuonna 2025 vastaavat luvut olivat 599 kpl ja 219 kpl." Detta gäller i synnerhet om man speglar antalet hot mot antalet förmånsbeslut som FPA fattar årligen. Enligt FPA:s verksamhetsberättelse uppgår dessa till kring 17 miljoner år 2025 om man räknar in sjukvård ersättningar, eller 7 miljoner om man exkluderar dem, eftersom sjukvård ersättningar i många fall behandlas genom direkt ersättningsförfarande. Av dessa 7 miljoner beslut utgör beslut inom utkomststödet 2 miljoner (år 2025) — med andra ord över en fjärdedel av alla beslut exklusive sjukvård ersättningar.

Mot denna bakgrund kan man, vilket bland annat Hali rf, Synförbundet och Näkövammaisten liitto rf framhöll under föregående remissrunda och exempelvis Vammaisfoorumi rf under denna remissrunda, ifrågasätta om förordningsförslaget faktiskt är förenligt med proportionalitetsprincipen. Av transparens skäl och för att möjliggöra en bedömning av om proportionalitetsprincipen kränks borde mer specifik data tillhandahållas om hur antalet hot fördelar

sig på olika förmånskategorier. Flera utlåtanden i föregående remissrunda framhöll att de allvarligaste hoten riktas mot handläggare av utkomststöd, vilket också indirekt framgår av promemorian. Därför hade det varit motiverat att i denna promemoria lägga fram mer specifika uppgifter om hur hoten — särskilt de allvarliga — fördelar sig.

Synförbundet instämmer också i många av de anmärkningar som Amnesty International framför. De alternativa tillvägagångssätten presenteras tämligen snävt, och det redogörs inte för hur interna anvisningar, utbildningar, kontrollmekanismer och liknande kunde utvecklas. Detta är viktigt för att alla ska kunna bedöma om FPA:s egna mekanismer verkligen inte kan vidareutvecklas på ett sätt som eventuellt skulle kunna motivera att åtminstone vissa förmånskategorier lämnas utanför denna förordningsändring. Transparens behövs också i förhållande till vilka hot som ska bedömas vara tillräckligt allvarliga för att namn ska utelämnas. Här behövs mer specificerade redogörelser och större öppenhet — gentemot klienter, organisationer, laglighetsövervakare, myndigheter och andra som intresserar sig för eller bevakar hur rättsstatens principer och rätten till god förvaltning samt förvaltningens och det demokratiska systemets legitimitet tryggas och stärks.

I promemorian nämns också Sveriges reform år 2025. Den gällde förvaltningslagen i sin helhet och är således mer långtgående än denna förordning. Samtidigt bör två saker betonas. Premissen i Finland är ändå mer långtgående. I Sverige är utgångspunkten att beslutsfattarens namn ingår i det delgivna beslutet. Behovet av anonymisering avgörs endast i det enskilda fallet. I Finland — vad gäller FPA — ska det vara tvärtom: först anonymiseras alla beslut, och först efter att klienten själv begärt beslutsfattarens namn bedöms om det finns förutsättningar att lämna ut det.

Om Sverige bör det också påpekas att 2024 års reform, som gällde anonymisering av vissa polisbeslut kopplade till organiserad brottslighet, fick framträdande kritik för att ha behandlats isolerat från den mer omfattande 2025 års reform — även om de situationerna (å ena sidan polisreformen 2024 i Sverige, å andra sidan detta lagstiftningsförslag) inte är helt jämförbara. Trots detta kan det konstateras att likheterna mellan ändringen av FPA-lagen 2025 och denna förordning å ena sidan och de två stegen i Sverige å andra sidan är påfallande. Utöver att 2024 års reform behandlades isolerat fick den kritik som till stor del överensstämmer med den som riktades mot detta förslag under föregående remissrunda: den ansågs bland annat hota rättssäkerheten, försvåra utredning av jäv, undergräva tilliten till förvaltningen och strida mot offentlighets- och proportionalitetsprincipen. Om dessa synpunkter, se bland annat Lagrådets utlåtande (Utdrag ur protokoll vid sammanträde 2024-03-06) samt Socialdemokraternas (Motion 2023/24:2850) och Vänsterpartiets (Motion 2023/24:2848) avvikande motioner i riksdagen angående polisreformen (prop. 2023/24:102).

I fallet *The Secretary of State for the Home Department and the Secretary of State for Levelling Up, Housing and Communities v IAB & Others* [2024] EWCA Civ 66, CA-2023-002298 fick också proportionalitets- och offentlighetsprinciperna en avgörande roll. Enligt besvärdomstolen hindrar offentlighetsprincipen en rutinmässig anonymisering av rättsliga handlingar utan specifika och välmotiverade skäl, såsom en reell hotbild mot en enskild tjänsteman. Argumentet gällande proportionalitet — att lägre tjänstemän måste utstå hot fastän de inte är centrala beslutsfattare — avslogs.

Om proportionalitetsprincipen bör ytterligare några saker påpekas. Att antalet personer som får grundläggande utkomststöd har ökat mellan 2023 och 2025 kan innebära en ännu större snedvridning av vad som är proportionerligt och vad som inte är det. År 2023 betalades 678 miljoner euro ut i utkomststöd, år 2024 var summan 825 miljoner euro, och år 2025 översteg den 1 miljard euro. Antalet beslut uppgick till 1 624 778 år 2023, 1 806 335 år 2024 och 2 010 013 år 2025, det vill

säga över 2 miljoner. Enligt FPA:s verksamhetsberättelse för 2025 fick i december 2025 "cirka 15 000 fler hushåll än året innan grundläggande utkomststöd, med andra ord ökade antalet hushåll som fick utkomststöd med 11 procent. På årsnivå ökade antalet stödtagande hushåll med cirka 7 300 hushåll. Det innebär att hushållen får rätt till grundläggande utkomststöd under fler månader än tidigare. Utgifterna ökade med cirka 176 miljoner euro (21 %) på ett år. Det genomsnittliga stöd som ett hushåll får per månad ökade från 528 euro till 574 euro. Antalet hushåll som får grundläggande utkomststöd samt det genomsnittliga förmånsbeloppet ökar till följd av nedskärningar i bostadsbidraget och arbetslöshetsförmånerna samt till följd av indexfrysningar i de primära förmånerna." Å andra sidan förutspås utgifterna för utkomststödet att minska till följd av den reform som trädde i kraft i februari 2026. Vad det i sin tur leder till är en annan fråga. Hur det än är ska det inte glömmas att antalet långtidsarbetslösa fortsätter att stiga, vilket framgår av Arbets- och näringsministeriets rapporter. Det innebär att det grundläggande utkomststödet sannolikt kommer att spela en särskilt stor roll för många finländare under kommande år.

Hur det än förhåller sig med proportionalitetsbedömningen och offentlighetsprincipen är det klart att kvaliteten på och transparensen kring FPA:s egenkontroll samt bedömningen av hotbilden bör förbättras kontinuerligt. Även om JK i ett avgörande från 2026 (OKV/1097/70/2025) inte fann någon större brist i FPA:s interna kvalitetsgranskning, medför den starka kopplingen i detta lagstiftningsförslag till grundläggande och mänskliga rättigheter att transparensen kring exempelvis för- och efterhandskontrollen av jäv måste vara hög. På FPA:s webbplats är den allmänna sidan om etiska anvisningar — där det framgår hur FPA säkerställer objektivitet, hanterar jäv, skalighet och liknande — kortfattad, och för mer information behöver man ha tillgång till de interna anvisningarna. Här finns utrymme för förbättring. På samma sätt är instruktionerna på webbplatsen om hur sociala medier ska hanteras, inklusive beskrivningen av hotbilden och hur hotanmälan görs och vilka slags hot som brukar föranleda en sådan, inte tillräckligt omfattande, detaljerade och tydliga — även här hänvisas till interna anvisningar, och även här finns utrymme för förbättring. Enligt en Yle-artikel från den 9 februari fylls kring 2 000 blanketter om hotanmälningar i per år, vilket är betydligt fler än antalet hot som redovisats av FPA och Kelan toimihenkilöt rf i deras remissvar. Samtidigt uppges i artikeln att cirka 200 faktiska hotanmälningar görs: "Kaikkiaan työntekijät täyttävät uhkailmoituslomakkeita vuosittain noin 2 000 kertaa. Varsinaisia uhkailmoituksia on muutamia satoja." De allvarligaste ärendena förs vidare till polisen. Redan detta väcker frågor som borde ha behandlats bättre och tydligare i denna beredning: var går gränsen för att fylla i en hotanmälningsblankett, och när görs en faktisk hotanmälan? När förs de allvarligaste fallen till polisen? Och om en klient överskrider en eller flera av dessa trösklar — hur påverkar det möjligheten att begära handläggarens namn? Frågorna är många.

I det avgörande där JK granskade FPA:s kvalitetsgranskning påpekades, trots avsaknaden av allvarliga brister, att det ändå vore bra om FPA fortsätter att utveckla sin verksamhet på detta område. Trots att en hotbild som förändras kan upplevas som allvarlig får det ändå inte leda till förhastade slutsatser. De långsiktiga följderna för förvaltningens legitimitet måste redas ut ingående och omsorgsfullt.

Sitra och OECD har i olika rapporter om tillit — OECD:s tillitsrapport 2024 och Sitra: Huomisen luottamus Suomessa — understrukit att transparens, samhällelig delaktighet och en kontinuerlig kontakt mellan medborgare och tjänsteman är centrala för förtroendet för institutioner. När man förutspår konsekvenserna av ett lagförslag bör helheten beaktas. Det har Rådet för bedömning av lagstiftningen tydliggjort i sin årsöversikt för 2025, där det konstateras exempelvis att "Enligt rådets iakttagelser kan det ibland förekomma lagförslag som har konsekvenser för en liten grupp av människor. Till exempel kan de ekonomiska och samhälleliga konsekvenserna av en proposition vara

relativt små, men ur perspektivet för propositionens målgrupp kan de vara mycket betydelsefulla. Dessutom är det möjligt att den ändring som en enskild regeringsproposition medför inte är särskilt betydande för lagens målgrupp, men de sammantagna konsekvenserna av flera olika ändringar kan vara betydande. Iakttagelserna om de sammantagna konsekvenserna har behandlats närmare i rådets årsöversikt för 2024."

Liknande påpekanden har lagstiftningsforskningsprofessorn Anssi Keinänen bland annat framfört: det bör göras mer fenomenbaserade helhetsbedömningar i lagberedningen. Även om ett lagförslags målgrupp inte direkt påverkas i någon stor utsträckning av ett enskilt förslag, kan det vara att flera andra förslag drivits igenom som inverkat negativt på deras rättigheter och förutsättningar samt på tilliten till social- och hälsovårdstjänsterna, socialskyddet och i slutändan till staten. Frågan är hur det förhåller sig i kontexten för detta förordningsförslag. Synförbundet nöjer sig här med att hänvisa till sitt utlåtande i ett förslag som ligger nära detta förordningsutkastets promemoria:

"Asia: VN/6094/2026 Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain muuttamisesta (uhka-arvio)

Finlands svenska synförbund rf vill påminna om att förtroendet för social- och hälsovårdstjänsterna och i synnerhet för socialvårdens tjänster har sjunkit.

Även Jämställdhetsombudsmannen tar upp frågan om risken för att förtroendet för social- och hälsovården minskar:

o 'Samanaikaisesti on tärkeää arvioida sääntelyn mahdollisia ei-toivottuja sukupuolivaikutuksia, sillä ilmoitusvelvollisuus voi heikentää luottamusta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin.'

o 'Erytisen tärkeää on, ettei poliisin pyynnöstä tapahtuva tiedonluovutus muodostu tosiasiallisesti laajemmaksi tiedonsaantimekanismiksi kuin mitä sääntelyn tarkoituksena on. Asiakkaiden luottamus sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ei saa vaarantua.'

Förtroendetappet är väldokumenterat — THL visade detta i sin forskning år 2025, vilken även citeras i den färskta utredningen av Sitra (Kasvuatlas 2026, s. 221):

'Vielä pahemmalta näyttää luottamuksen alamäki: luottamus julkisten terveysten palvelujen toimintaan on pudonnut vuosina 2018–2024 noin 80 prosentista noin puoleen. Sosiaalipalveluissa vastaava muutos on 64 prosentista 42 prosenttiin.'

Att tilliten till de demokratiska institutionerna enligt OECD:s rapport från år 2024 (Survey on Drivers of Trust in Public Institutions – 2024 Results) har minskat i Finland från cirka 60 till 50 procent ska inte åsidosättas lätt. Rapporten indikerar att finländare oroar sig mest över tillgången till social- och hälsovårdstjänster vid sidan av prisökningar. Om detta, se bland annat Finansministeriets pressmeddelande 10.7.2024 (Kansalaisten luottamus hallitukseen lievässä laskussa OECD-maissa – Suomi edelleen korkean luottamuksen maa). Sitras rapport Huomisen luottamus Suomessa (2026, s. 10–11, 39) och dess bakgrundsrapport Luottamusta kannattelevat instituutiot (2026, s. 4–6) visar också på trender som innebär ett minskat förtroende för myndigheterna, en tillbakagång för demokratin och en ökad polarisering. Det konstateras i den förstnämnda att sakkunniga är oroliga över att förtroendet för samhället och de offentliga institutionerna inte längre är en självklarhet (s. 11). Liknande poänger framgår bland annat i Sitras rapport Megatrendit 2026 (s. 34).

Sammanfattningsvis kunde helhetsutvecklingen i Finland lyftas fram mer detaljerat i den fortsatta beredningen. Detsamma påpekar Riksdagens justitieombudsman:

'Eduskunnan käsiteltävänä on parhaillaan sisäministeriön valmisteleva hallituksen esitys eduskunnalle laiksi poliisilain muuttamisesta ja siihen liittyviksi laeiksi (HE 182/2025 vp). Kyseinen esitys käsittää useita ehdotuksia, joissa esitetään poliisille oikeutta saada tietoja sosiaali- ja terveydenhuollosta. Katson, että nyt käsiteltävää esitystä sekä muita samanaikaisia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasta koskevien tietojen luovuttamiseen liittyviä muutoksia on tarpeellista arvioida myös yhdessä. Erityisesti yhdessä ne kaventavat mielestäni merkittävästi asiakkaan ja potilaan arkaluonteisten tietojen suojaa ja voivat vaikuttaa sosiaali- ja terveydenhuoltoa kohtaan tunnettuun luottamukseen. Kyse on erittäin perusoikeusherkästä sääntely-ympäristöstä, ja tietojen luovuttamista koskevat muutokset tulee arvioida erityisen huolellisesti.'

Utöver dessa lagförslag pågår andra liknande trender som kan påverka tilliten till social- och hälsovårdstjänsterna samt socialskyddet negativt. Som exempel kan nämnas STM:s lagstiftningsprojekt om att handläggarens underskrift ska tas bort från alla FPA-beslut. Ett flertal remissinstanser, däribland Synförbundet, Näkövammaisten Liitto ry och Hali ry, påpekade att förvaltningens legitimitet hade beaktats bristfälligt. Det finns skäl att säkerställa att samma problematik inte upprepas i detta lagförslag."

Att det behövs lösningar för att bättre kunna reagera på det förändrade hotklimatet är klart. Men ett snabbt reformtempo och inte fullt genomtänkta ändringar utan fullständiga bedömningar av de samlade konsekvenserna för de grupper som påverkas och för förtroendet för förvaltningen och det politiska systemet kan leda till en situation där de långsiktiga negativa följderna blir stora.

Avslutningsvis önskar Synförbundet påminna om att THL:s undersökning tyder på att enbart 54 procent av finländarna litar på hälso- och sjukvårdstjänsterna och ännu färre — bara 42 procent — på socialvårdstjänsterna. Det kan antas att dessa siffror speglar situationen även för socialskyddet. Att tilliten till förvaltningen i OECD:s rapport har sjunkit från cirka 60 till knappt 50 procent är heller inte ett gott tecken, och finländare oroar sig betydligt mer för hälsovård och andra bastjänster än OECD-snittet (56 mot 28 procent). Vad som också utmärker finländarna är oron för ekonomin och prisstegringarna (se bland annat Finansministeriets pressmeddelande 10.7.2024). Samtidigt visar V-Dem:s rapport från 2026 att Finland tagit steg tillbaka i synnerhet inom en kategori under det senaste decenniet — nämligen demokratisk jämlikhet. Inga andra nordiska länder har statistiskt signifikant gått tillbaka i någon av V-Dems indexkategorier under det senaste decenniet på basis av V-dems rapport. Finland är det enda. I tabellen TABLE A2. COUNTRY SCORES FOR THE LIBERAL DEMOCRACY INDEX (LDI) AND ALL COMPONENTS INDICES, 2025 har Finland markerats med röd pil i kategorin Egalitarian Democracy Index. Det indikerar att "the country's score has decreased over the past 10 years, substantially and at a statistically significant level".

Denna oroväckande data bör beaktas i den fortsatta beredningen, både i detta specifika fall och på mer allmän plan. Om inte de brister i rådgivnings- och informationsplikten som justitieombudsmannens avgörande (EOAK/368/2025) lyfte fram åtgärdas, kan utfallet av detta förordningsutkast få många oväntade eller oönskade negativa konsekvenser. Därför är det viktigt att lagar om anonymisering av namnuppgifter på tjänstemannauppgifter bereds noggrant och omsorgsfullt. Utan att här ta ställning till om det vore bättre att förverkliga en anonymisering av namn på handläggaren i olika kontexter via allmän eller speciallag är det ändå skäl att poängtera att det, trots att det kan vara arbetskrävande att stifta (olika speciallagar) lagar för att skydda tjänstemän, väger lite jämfört med riskerna för ojämlikhet, rättsosäkerhet och minskande tillit som utelämnande av namnet kan föra med sig. Det frekvent förekommande önskemålet i utlåtandena under denna remissrunda om en anonymisering även inom andra områden av förvaltningen och socialskyddet måste tas med stor försiktighet.

Jakobsson Matthias
Finlands svenska synförbund rf

Gärkman Anton
Finlands svenska synförbund rf